

Akışkan Modern Dünyada Yönetim

Management in a Liquid Modern World

Cengiz EKİZ*

Kitap Künyesi: Zygmunt Bauman, Monica Kostera, Irena Bauman ve Jerzy Kociatkiewicz. (2024). *Akışkan Modern Dünyada Yönetim* (A. Önal, Çev.) Ayrıntı Yayınları. 160 sayfa.

*

Akışkan Yönetim

Kitabın başını çeken yazar Zygmunt Bauman (1925-2017), öteden beri üretken bir sosyolog ve düşünür olarak bilinir. Sosyal bilimlerin pek çok sorunsalına temas eden sayısız eserler yazmış, söyleşiler, tartışmalar gerçekleştirmiş velut bir bilgeden söz ediyoruz aslında. İşte bu kitap da Zygmunt Bauman'ın, farklı disiplinlerde yer alan ekip arkadaşlarıyla yaptığı bir çalışma.¹ Kitap, altı bölüme ayrılmış; uzun söyleşiler, tartışmalar silsilesi içeriyor. *Akışkan Modern Dünyada Yönetim* (Bauman vd., 2024),² Bauman'ın 2000 yılından itibaren yayımlanan ve geniş çevrelerde tartışma yaratan "Akışkan" serisinin (serideki diğer kitapların başlıkları şunlar: *Akışkan Modernite*, *Akışkan Kötülük*, *Akışkan*

205

* Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Bolu-Türkiye, ekiz_c@ibu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9649-089X>

Geliş/Submitted: 08.12.2024 | **Kabul/Accepted:** 02.05.2025

Atıf/Cite: Ekiz, C. (2025). *Akışkan Modern Dünyada Yönetim*. *Publicus*, (3). 205-218.

¹ İncelememiz boyunca kitabın yazarlarını adlarıyla değil, kolektif emekleri gereği "yazarlar" olarak anacağız. Kitabın yazarları sırasıyla, Zygmunt Bauman, Monica Kostera, Irena Bauman, Jerzy Kociatkiewicz.

² Eserin İngilizce orijinali 2015 yılında yayımlanmış, Türkçeye 2024'te çevrilmiştir. Bkz. *Management in a Liquid Modern World*. (2015). Polity Press.

Aşk, Akışkan Korku, Akışkan Gözetim, Akışkan Hayat, Akışkan Zaman vb.) ruhunu çağıran, okuyanlar için sayısız soru işareti yaratan, akıcı bir söyleşi ve tartışma kitabı. *Akışkan Modernite'nin* yayımlanışından (2000), *Akışkan Modern Dünyada Yönetim'e* (2015) kadar geçen 15 yılda dünyanın inanılmaz hızdaki değişimi, dijital çağın yarattığı muazzam belirsizlikler yazarları belli ki derinden etkilemiş görünüyor. 20. yüzyılın başında gerçekleşen rutin devrimi (montaj hattı), bürokratik örgütlenmenin verimliliğini oldukça yukarılara çıkarırken 21. yüzyılın dijital kâbusları, güvencesizliği ve “akışkan modernitenin” belirsizliği, bu yükselişin bedelini insanlığa birer birer fatura etmiştir. Öte yandan iklim değişikliğinin yarattığı dengesizlik hali, epeydir biriken toplumsal eşitsizliklerle birleşince, sermayenin yeniden üretim çarkları ücretli emeğin aleyhine dönmüştür.³

20. yüzyılın yönetim anlayışına bağlı olarak parça başına ücret üzerinden tartışılan emek sürecinin “işçiyi kendi sömürsünün gönüllü işbirlikçisi haline getiren bir biçime” dönüşmesi sermaye birikim döngüsünün ne yönde ilerlediğini de göstermektedir (Braverman, 2008, s. 86). Bu tartışmada yönetimin rolünü hem şirket modellerinin kıyasıya rekabeti hem de devletin kurumlarının derin işbölümü ile eşanlı düşünmek gerekir. Kitabın, akışkanlık kavramını merkeze alarak yürüttüğü tartışma, yönetimi, emek sürecinden bağımsız, kendinden menkul, müphem bir mertebeye yerleştirmektedir. Günümüzde yürütülen dijital emek süreci tartışmalarında da bu müphemlik göze çarpmaktadır.

³ Klasik yönetim kuramlarının emek süreci boyutunu tartışan önemli iki çarpıcı kaynak için bkz. Braverman, H. (2008). *Emek ve Tekelci Sermaye: Yirminci Yüzyılda Çalışmanın Değersizleştirilmesi*. (Ç. Çıdamlı, Çev.). Kalkedon Yayınları; Günok, M. Z. (2018). *Emeğin Prokrustes Yatağı: Sınıf Mücadelesi ve Emek Denetimi*. Nota Bene Yayınları.

Kitabın bir söyleşi niteliğinde tasarlanmış olması her ne kadar rahat okunmasını sağlasa da kavramlarının bolluğu ve tartışmanın çoklu odağı kimi zaman okuyucuyu bağlamın dışına kaydırmakta ve biraz da yormaktadır. Yazarlar ekibinde yer alan Jerzy Kociatkiewicz ve Monica Kostera işletme disiplininin gelen yönetim bilimciler; Bauman'ın kızı Irena Bauman ise kent çalışmaları alanında yer alan bir mimardır. Zygmunt Bauman ise herkesin malumu dünya çapında bilinen bir sosyolog ve düşünür.

Daha önce belirtildiği gibi altı bölümden oluşan kitabın temel ağırlığı kent (*mezo*) düzeyinde örgütlenmelerle ilişkilidir. "Fetret devri" *mezo* (orta, ara) düzey örgütlenme ve kent bölümü birinci bölümü oluşturmaktadır. İkinci bölüm, "yöneticilerin olmadığı bir yönetim mümkün mü?" sorusu ile tartışmayı şekillendirmektedir. Üçüncü bölüm, küresel ve yerel örgütlerin gerilimli ilişkisini tartışmaktadır. Dördüncü bölüm ise daha çok stratejik tartışmayı içeren "ütopyacı umutlar" başlığı altında toplanmaktadır. Beşinci bölüm, zanaatkarlık kavramı üzerinden yönetim sanatlarını tartışmaktadır. Altıncı bölümde "krizler ve sonuçlar" başlığı altında, klasik yönetim yaklaşımlarının günümüz koşulları açısından eleştirileri bulunmaktadır.

En başta şunu belirtmek gerekir ki tartışmada yer alan yönetim, neredeyse kitabın başından sonuna kadar "işletme" (*management*) anlamında kullanılmaktadır. İşletme kavramı çoğunlukla şirketler için kullanıla gelmiştir. Buna karşın bazı kamu kurum ve kuruluşları için de "kamu işletmeleri" biçiminde kullanılabilir. Kitabın üzerinde düşündüğü, tartıştığı "yönetim" kavramı, kamu yönetiminin yönetimi (*administration*) değil, "evrensel" olduğu iddia edilen işletmedir. Mary Jo Hatch, önsözde bunu kısaca açıklar. Yönetim ona göre çoğunlukla şirket, hükümet ve hastane gibi resmi örgütler için kullanılmaktadır. Bu anlamıyla "idare" (*administration*) terimini de kapsamaktadır. Ama bir işi başarmak, "bir şeylerin üstesinden gelmek"

anlamında kullanıldığında kavramın fiil kökü değişir (*managed to*). Örneğin bir insanın “geçimini sağlamayı başarması, becermesi”, aslında yönetim (*management*) anlamında kullanılır.⁴ Fakat devletin rolü ve işlevleri üzerine yapılan tartışmalarda da yönetim terimi birden kamusallaşır. Zaten teknolojinin baş döndürücü hızıyla küreselleşen kapitalist dünyada, geçmişte daha makro düzeyde, kamusal olarak inşa edilen ölçek (devlet), küreselleşmeye paradoksal biçimde, başka bir ölçekte sınırlandırılmıştır (şirket). Şirket, yani işletme, küresel olarak her yerde, her şeye hazır ve nazır bulunurken, devlet ölçeği kamusal sorunlarla kısıtlanmış ve diğer tüm alanlara sağırlaşmıştır. Kamu kesimi artık arka plana atıldığından, kamu yönetimi (devlet), işletme (şirket) alanının bir uydusu haline gelmiştir.

Kitabın yazarları, tartışmalarını *mezo* (ara, orta) olarak tanımladıkları bir düzeyde sürdürmeye dikkat ederler. *Mezo* düzey, kent ölçeğinde tanımlanmakla birlikte, farklı ölçeklerdeki yerel örgütlenmeler, “fetret devri” (*interregnum*) olarak adlandırılan, belirsiz ve karmaşık günümüz sorunlarını aşmak için yöntem olarak sunulur. Fetret devri, “artık miadını doldurmuş bir toplumsal düzeninin yerini alması umulan ama henüz yeterince tamamlanmamış başka bir düzene” geçiş dönemini ifade eder. Kitapta sıklıkla anılan fetret devri kavramı çok belirsiz bir dönemi anlatır. Bunun “yönetim sorunsalı açısından acele karşılığı ne olabilir?” diye sorsaydık belki yönetimin “meşruiyet krizi” diyebilirdik, ancak yazarların meramı biraz farklı. Onlar doğması umulan bir şeyden, değişmesi daha mümkün olan bir andan, bir geçiş döneminden söz ediyorlar. Bu yüzden, fetret devri en çok arzu edilen olası gelecekleri ve bunlara nasıl ulaşılabileceği hakkında durup

⁴ *Management*'ın yani işletmenin aynı zamanda başarmak veya üstesinden gelmek gibi anlamları da vardır; örneğin, “*Carl işini kaybettiği halde ailesinin geçimini sağlamayı başardı*” ifadesinin içinde “*managed to*” mastarı mevcuttur (Bauman vd., 2024, s. 7).

düşünmek için insana bir şans tanır denilmiştir, fakat kavramın karşılığında bu dönemin neye denk geldiği tam olarak ifade edilmediği için kitabın en zayıf noktasını oluşturmaktadır.

Fetret Devrini Atlamak: Mezo Düzeyde İşbirliği Modelleri

Tartışılan sorun, mevcut siyasal rejimlerin ve yönetimlerin bir tür meşruiyet krizidir. Bu krizi aşabilmenin yegâne yolu yazarlara göre “üç numaralı yönetsel devrim”dir. Bu devrimin yolu da “kurumsal yönetim yapılarının ortadan kaldırılması ve çalışanların fiilen yetkilendirilip güçlendirilmesi”den geçer. Ama bunun yöntemine ilişkin hiçbir açıklık yoktur. Sadece eski sistemin “absürd” fikirlerinden kurtulmak için yeni söylemler kurulacaktır. Tartışmanın bir yerinde fevkalade belirsiz “ahlaki dürtü” kavramı ortaya atılıyor. Bu kavramın meramı ise iş ile ahlakın yeniden buluşabilmesidir. Özellikle Kostera’nın söylediklerinden, bu çarenin veya üçüncü yönetsel devrimin, *mezo* düzeyde özyönetim ve öz-örgütlenme pratikleri ile yapılabileceğini anlıyoruz. Yazarlar kaçınılmaz olarak bazı yöntem hatalarını da ortaya koyuyorlar. Örneğin, mevcut siyasal partiler ve şirketleri aynı motivasyon ve modelde örgütler olarak düşünüyorlar. Bu yüzden kitapta, kapitalist örgüt tasarımlarını aşacak yeni bir sistem önermek yerine, söz konusu örgüt ve kurumların yerine, kendilerini iktisadi olarak idame ettirebilecek *mezo* düzeyde yapılar kurulması önerilmektedir. Yazarların sık sık söz ettikleri bu düzey, kent ölçeği veya bunun türevi olan örgütlenmeleri veya örgüt modellerini işaret ediyor. *Mezo* düzeyle kitapta öne sürülen ve anlaşılan şey şöyle özetlenebilir belki: Ulusal ve uluslararası ölçekte bazı eylemler ve örgütlenmeler konusundaki zorluklar, bizi daha pratik bir yol bulmamız konusunda sıkıştırır. Bu bağlamda, *mezo* düzeydeki örgütler/kurumlar bir tür deney laboratuvarı olarak düşünülebilir. Fakat kitapta *mezo* düzeyin karşılığı olan kent ölçeğinin kamusal niteliği, tanımı belirsizdir. Yazarlar, yönetim bilgisinin en kolay tatbik edebileceklerini düşündükleri bu düzeye umut bağlarlar.

[Buna göre bu ölçek çok kolay anlaşılabilir;] kentler çatışma sorun veya endişeden azade bölgeler değildir; sadece çatışma sorun ve endişelerle yüzleşilmesi ve bunların giderilmesi için çok daha gerçekçi ve ümit vaat eden fırsatlar sunan mekanlardır (...) gerçi yönetim bilgisini yönetmenin kendisini de bir yönetime ihtiyaç duyar. Küresel kuruluşlarla salt kendi çıkarlarına hizmet eden bireyler arasında yer alan kentler ile küçük ve orta ölçekli örgütlerde insanlar birbirleriyle daha yakından ilişki kurma ve dolayısıyla da karşılıklı avantajlara sahip olacak şekilde işbirliği yapmanın yollarını keşfetme fırsatına daha fazla sahiptirler (Bauman vd., 2024, ss. 8-9).

Yazarlar, *mezo* düzeyin kurulabileceği ilkelerin açıklanmasında ahlaki dürtüler, ahlaki sorumluluklar argümanından yararlanır. Onlara göre ahlaki sorumluluklardan soyut bir biçimde söz etmek yerine bunların “kanunlaştırılması” ve insanların yeteneklerine uygun hale getirilmesi daha doğru bir davranış olacaktır. Böylece ahlaki sorumluluklar, ahlaki yükümlülüklerle dönüşecektir. Öte yandan tüm eylem ve işlemlerin ahlaklaştırılması veya bununla bağlantılandırılmaması gerekir ki, yazarlar bunu “kayıtsızlaştırma” olarak adlandırır. Bu yüzden bazı kategoriler, iyi ve kötü ölçütlerinin dışında değerlendirilmelidir.

Söz konusu fetretin içinde yönetim, Bauman’a göre sorumlulukları gittikçe yönetilenlere kaydırmaktadır. Üstelik yönetilenler, dayanışma ve sıkı işbirliği yerine birbiriyle kıyasıya rekabet ve düşmanlığa sürüklenmektedirler. Dayanışma kanalları gittikçe parçalanmaktadır. Çalışanlar, yönetilenler her türlü becerilerini ve beceri olmaya aday her şeylerini yeni emek sürecinde ortaya koymak zorundadırlar. Günümüzde insan sermayesi modelleri içinde tartışılan bu yaklaşım, küresel kapitalizmin yerelden küresele her ölçekteki kurumlarına ve genetiğine işlemiştir. Karşı karşıya bulunduğumuz örgüt modeli bu yüzden akışkan sermayenin denetiminde, elle tutulamayan esneklikte ve hudutsuz baskı araçlarını yaratacak kapasitededir. Bunu açıklamanın tek bir yolu da bulunmamaktadır üstelik. Bauman ve

arkadaşlarının giriştiği çaba, yöneten-yönetilen ikiliğinin olabildiğince yumuşatılması olarak yorumlanabilir. Ama bir yandan da günümüzde insanlar, örgütlü ve kurumsal bir toplum modeli yerine kendi özel hayatlarıyla daha ilgili iken, kamusal unsurlara ilgilerini ve güvenlerini yitirmiş durumdadırlar. Toplumun bir arada örgütlü yaşama olan inancı günden güne azalmaktadır. Tam da bu noktada “akışkan” hayat, insanları toplumsal, kamusal olana kayıtsızlaştırdığı için ahlaki pratiklerin de eridiği bir sürüklenme, bir tür “fetret” yaşanmaktadır. Böylece yönetici sınıfın da toplumsal bağları zayıflamaktadır. Yeni yapılar, ilişkiler ve biçimler inşa edilebilecek potansiyel *mezo* düzey bu anda açığa çıkmaktadır.

Kaçınılmaz olarak tartışmanın yönü, yeni iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin yönetim biçimlerine etkisine çevrilmektedir. 19. yüzyılda buhar makinesinin yarattığı etkiden 21. yüzyılda internet teknolojilerine kadar geçen süreçte üç ayrı sanayi devrimi yaşanmıştır. Burada yazarlar Jeremy Rifkin’in görüşlerini kısaca tartışmaktadırlar. Rifkin’e göre üçüncü sanayi devrimi (21. yüzyılın internet teknolojisi ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi), çok sayıda dağınık durumdaki çevrimiçi toplulukların etkin olduğu, ufak parçalar halinde yönetime entegre edildikleri yönetsel devrimin önünü açmaktadır. Şirketler, müşterek teşebbüsler, kooperatifler, sosyal firmalar, müteakabil müesseseler, sosyal girişimler gibi yapıların işbirliği potansiyelini arttırdığı öne sürülmekte ancak bu yapıların sınırları net olarak çizilmemektedir. Ayrıca bu yapıların hangi toplumsal sınıfların veya kesimlerin çıkarlarına dayalı oldukları belirsizdir. Yazarların tartışma boyunca bir tür kaçış rampası olarak kullandıkları işbirliği modelleri, tanımsız ve belirsiz bir akışkanlık arz etmektedir.⁵

⁵ Tam bu noktada bir alıntı yapmak yerinde olur. Tartışmanın bir yerinde Bauman şunu söyler; “Gündemi belirleme hakkı münhasıran bu mülkiyete [şirket hissedarlarını

Yazarlar ütopyalar üzerine tartışırken, geçmiş ütopyaların daha iyi bir dünya hayalini içerdiğini, ancak günümüz kâbuslarının yönetiminde distopyaya yakın olduğunu söylerler. Burada bir neoliberalizm eleştirisi saklanmakta sanki. Zira bu, “bahçıvanların dengeli hayatları”nın ütopyası değil, “kazananın her şeyi aldığı” bir avcı ütopyasıdır. Buna göre, “*Zamanımızın ütopyaları, tıpkı geçmişteki adaşları gibi, daha iyi bir dünya vizyonlarıdır. Fakat bu kez karşımızda duran parçalanmış, kuralsızlaştırılmış, bireyselleştirilmiş ve özelleştirilmiş bir dünya vizyonudur*” (Bauman vd., 2024, s. 86). Yazarlar, mevcut distopyalar için toplumsal olarak bir şeyin değişmeyeceğini, ayrıcalık ve haklardan yararlanan kesimin daha çok keyfi yerinde orta sınıflar olduğunu öne sürerler. Dünyayı distopikleştiren, geleceği karartan seçenekler, aslen yönetim anlayışlarının ürünüdür. Öncelikle dünya ekonomisinin büyük bir hızla büyümeye devam etmesi, günümüzde belirtileri artık tamamen ortada olan, enerji ve çevre krizini kaçınılmaz olarak yaratacaktır. Bunun sonucu olarak iklim değişikliği, dünyayı büyük ölçüde çöleştirecektir. Genetikten mekaniğe çözüm arayışı içinde olduğumuz yeni teknolojiler ise çoğu zaman yararlı sonuçlar yaratmadığı için insanlık kendi [imkân] sınırlarına dönmek zorunda kalacaktır.

Çevre konusunda yazının oldukça geniş olduğu dikkate alınır, yazarların kısa bir tartışmada bu bağlamdan sıyrılmalarının olanaksız olduğunu kabul etmek gerekir. Ama yine de şu alıntı önemli görünmektedir: “*Karbon-sonrası ütopya, geçmişin dengeli yaşam arayışlarına dayanır. Kazanan her şeyi alır distopyası üstün gelirse, o zaman*

kastediyor] bağlı kaldığı müddetçe, kurumsal yönetim yapısında gerçekleşeceği kabul edilen reformun bir nevi kozmetik müdahaleden ibaret olduğu kanıtlanabilir (...) Uzun lafın kısası, bütün bu söz hileleriyle örtbas edilen şey, yapılan gerçek tercihin, yani piyasanın güveni ile insanların güveni arasında yapılan tercihtir” (Bauman vd., 2024, ss. 56-57).

bahçivanların ütopyasını gerçekleştirilmeye en yakın olduğumuz anı çoktan geride bıraktık demektir” (Bauman vd., 2024, s. 93). Gündelik hayatımızda neoliberal cenderenin hükmü o denli etkili olmuştur ki, tüm örgüt tasarımlarımız, yaşantılarımız, alışkanlıklarımız bundan nasibini almıştır. Yazarlar, insanın neoliberal çağdaki trajedisini çok net ifade ederler:

Her zaman mutlu olduğumuzu söylememiz, iyimser olmamız, karanlık düşünce ve hasatlıklara karşı savaşmamız, sonsuza dek yaşayacak gibi davranmamız” istenmekte, “ne pahasına olursa olsun, sakın ve dengeli kalmak, zindeliğin peşinden koşmak, sürekli doğru ve rasyonel tercihlerde bulunmakla karakterize olan neoliberal amentüye uygun kusursuz karar vericiler olmak zorundayız. Aştan, ölümden ve hatta rüyalarımızdan bahsederken bile salt rasyonel kavramlarla-hatta mümkünse finansal kavramlarla- konuşmamız bekleniyor (Bauman vd., 2024, s. 95).

Yazarların yöneten-yönetilen ikiliğinin aşılmasına yönelik olarak sundukları işbirliği modellerinden neredeyse hiçbirisi kapitalist üretim ilişkilerini ortadan kaldıran veya üretim ilişkilerinin dönüşümünü öngören bir niteliğe sahip değildir. Sanat ve zanaat karışımı bir fikirten hareketle insanlardaki yaratıcılığı öngören bir projeden söz edilir. Buna göre insanlar “yüksek sanat”ın büyüleyiciliğinden değil de sıradan, amatör yaratıcılıktan bir ürün ortaya koymaya çalışırlar. Aslında bu projenin yaratıcıları, örgütlerdeki işgücü performansının ne yönde arttırılabileceğine yönelik sorulara cevap bulmaya çalışmaktadırlar.⁶

⁶ Kitapta örnek olarak gösterilen proje, sanat, zanaat ve örgütlenmenin nasıl bir araya getirilebileceğine yönelik bir girişimdir. Bu projeyi tasarlayan sanatçılar, daha iyi çalışma alanları yaratabilmek için farklı işletmelerde çalışan kişilerin işyerlerinde yaratıcılığa alan açması ve çalışma ortamını iyileştirmesi fikrini uygulamaya çalışmışlardır (Bauman vd., 2024, ss. 105-106).

Üçüncü halin imkânını araştırmak yerine yazarlar bir tür “butik kapitalizm” modeli öngörmektedirler.⁷ Şirket veya işletmelerde sanat/zanaat modeli ile ortaya koydukları yaratıcılık testleri, kısmen montaj hattının rutinini aşan bir niteliğe sahip olsa da bu model, piyasada meta akışını bozmayan ama insanlara bir parça yönetime katılma imkânı tanıyan evcilleşmiş bir kapitalizm örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak üretim ilişkileri ve üretim araçlarının mülkiyeti değişmedikçe piyasa ilişkileri geçerli olacak, sadece bu piyasa ilişkilerinin yeniden üretimine ve performansına dayalı örgüt modelleri ile kapitalizmin farklı aşamaları yumuşatılacaktır. Yazarlar, her ne kadar Rifkin’in fikirlerinden yola çıkarak kapitalizmin ölüm döşeğinde olduğu ve yerini [belirsiz ve tanımsız] birlikte yaşama deneyimlerine, pratiklerine bırakacağını ifade etseler de “işbirlikçi ortak kaynaklar”ın kapitalizme rağmen nasıl paylaşılacağı bilinmemektedir.

Kitabın *Zanaatkarlık* bölümünde yazarlar, Rifkin’in *Sıfır Marjinal Maliyet Toplumu: Nesnelere İnterneti ve İşbirliği Çağı* kitabındaki (2015) fikirleri üzerinden epey geniş bir tartışma yürütmektedirler. Rifkin’e göre ölüm döşeğindeki kapitalizm, yavaş yavaş ancak kaçınılmaz ve geri döndürülemez bir biçimde, yerini yeni gibi görünen, oysa kökleri insanların birlikte yaşama deneyiminin kapitalizm öncesi tarihsel biçimlerine karşılık gelen işbirlikçi ortak kaynaklara bırakmaktadır. Yazarlar burada bir tür Rifkin’in yarattığı şirket ütopyasını tasvir ederler ve kapitalist ekonominin derin rekabetinin, yerini işbirliği ve paylaşım dönemine bırakacağı yönünde fevkalade iyimser bir görüş ortaya koyarlar. Bauman bilgisayar teknolojisine geleceğin

⁷ Üç hali yaklaşık olarak şu şekilde tanımlayabiliriz: 1. Hal: Yöneten-yönetilen, 2. Hal: Hem Yöneten Hem Yönetilen, 3. Hal: Ne Yöneten Ne Yönetilen. Üçüncü halin imkânı ve imkansızlığı belki bu zeminde tartışılabilir.

toplumunun işbirlikçi ortak kaynaklar niteliğini belirleyen bir altyapı statüsü kazandırması savına kuşkulu yaklaşır. Yazarlar çok çelişkili ifadeler kullanmaktadır. Bir yandan internetin siyasal demokrasi modeline bir şekilde destek olacağını ifade eder gibi görünürken bir yandan da internetin çalışma ve düşmanlıkları sürdürmeye, hatta güçlendirmeye hizmet edeceğine, dahası ateşkes ve nihai anlaşma şansı doğurabilecek etkili bir çoklu konuşmaya engel olabileceğine dair kanıtların giderek artacağını öne sürer. Analizinin birçok yerinde ifade ettiği sosyal sermayenin tam olarak neyi ifade ettiğini ortaya koyamaz. Yazarlar, Rifkin'i eleştirirken aslında onun birçok tezini desteklerler. Rifkin'in *Sıfır Marjinal Maliyet Toplumu*, bir tür evcilleşmiş kapitalist şirket ütopyasına benzer (Bauman vd., 2024, ss. 110-115). Öyle görünüyor ki, yönetime katılma süreci, sadece işbirliği kavramına indirgendiğinde oldukça iyimser bir yaklaşıma dönüşüyor. Bu yaklaşım olsa olsa, teknolojik gelişmelerin baş döndürücü hızında, üçüncü sanayi devrimi (dijital devrim) diye adlandırılan dönemin etkisinde tohumlanmaktadır. Yazarlar, internetin yarattığı yeni epistemolojinin, her şeyi çözen her soruna bir çare yaratan niteliklere sahip olduğunu doğrudan belirtmeseler de arka planda bu olasılığa inanmak ister gibidirler. Yazarlar kuşkularını şöyle ifade etmektedirler:

İnternetin demokrasi tarihinde ileriye doğru atılmış büyük bir adım olacağına, paylaşmakta olduğumuz dünyayı şekillendirme sürecine hepimizi dahil edeceğine ve miras aldığımız 'iktidar pramidi'nin yerine yanal bir siyaset anlayışını hep birlikte getireceğimize dair yaygın beklentiler olmakla birlikte, internetin bir yandan da çatışma ve düşmanlıkları sürdürmeye, hatta güçlendirmeye hizmet edebileceğine, dahası ateşkes ve nihai anlaşma-entegrasyon ve karşılıklı işbirliği- şansı doğurabilecek etkili bir çoklu konuşmaya engel olabileceğine dair kanıtlar gittikçe artmaktadır (Bauman vd., 2024, s. 115).

Ancak yazarlar, internet dünyasında yaratılan sayısız içerik ve verinin akışının, kapitalist işbölümüne dayandığını, bunun sonuçlarının

bilginin özgürce toplumsallaşmasını değil, piyasanın talebine uygun bir meta döngüsü olduğunu da göz ardı etmektedirler.⁸

Kitabın söyleşi-tartışma formatı, bazı yaratıcı fikirlerin ortaya çıkmasını kolaylaştırmış; ancak bu format, bazı argüman ve kavramların dağınıklığına da neden olmuş aynı zamanda. Eser, yine de yönetim alanının ötesinde, genel olarak sosyal bilimler açısından epey tartışma malzemesi veriyor. Buradan şu sonucu da çıkarabiliriz; sosyal bilimler genelinde ve yönetim bilimleri özelinde, bilgi üretmenin güçlüğüne aşabilme yöntemi olarak tartışma ve söyleşi modeli bilgiyi genişletme ve kolektifleştirme için bir şans olabilir. Eser tartışmayı yeni ve eski kavramlarla çeşitlendirdiği kadar bu kavramlara yönelik bir literatür/yazın oluşturmayı da başarıyor.

⁸ Dijital ekonomide emek sürecinin ayrıntılı bir tahlili için (bkz. Huws, 2018).

Kaynakça

- Bauman, Z., Bauman, I., Kociatkiewicz, J ve Kostera, M. (2015). *Management in a Liquid Modern World*. Polity Press.
- Bauman, Z., Bauman, I., Kociatkiewicz, J ve Kostera, M. (2024). *Akışkan Modern Dünyada Yönetim* (A. Önal, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Braverman, H. (2008). *Emek ve Tekelci Sermaye: Yirminci Yüzyılda Çalışmanın Değersizleştirilmesi* (Ç. Çıdamlı, Çev.). Kalkedon Yayınları.
- Günok, M. Z. (2018). *Emeğin Prokrustes Yatağı: Sınıf Mücadelesi ve Emek Denetimi*. Nota Bene Yayınları.
- Huws, U. (2018). *Küresel Dijital Ekonomide Emek*. (C. Şenesen, Çev.). Yordam Kitap.
- Rifkin, J. (2015). *Sıfır Marjinal Maliyet Toplumu: Nesnelere İnterneti ve İşbirliği Çağı*. (L. Göktem, Çev.). Optimist Kitap.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı

Bu araştırma Etik Kurul Onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları

Yazar Adı Soyadı: Cengiz Ekiz (%100)

Çıkar Çatışması

Yazar ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.